

bir çalışmada herhangi bir bölümün veya alt başlığın olmaması, okuyucunun çalışmaya hâkimiyetini güçleştirmektedir. Ayrıca, Salur Kazan'ın Orta Asya bölgesine ait bir tarihi şahsiyet veya destan kahramanı olduğunu iddia eden görüşlerin değerlendirildiği kısımlardaki bazı cümleler bilim üslubunu aşmaktadır. Yazar, çalışmasının çeşitli bölümlerinde yinelediği Salur Kazan'ın ve Dede Korkut Kitabı'nın Azerbaycan coğrafyasına ve halkına ait olduğu düşüncesinin de tesiri ile pek çok araştırmacının Salur Kazan'ın kimliği hakkındaki açıklamalarını reddetmiştir.

2005 tarihli bir diğer çalışma *Kniga Mayego Dede Korkuda* adıyla Rusça olarak Baku'de yayınlanmıştır. Vagif Aslanov ve Aydın Alekperov'un hazırladığı kitabın giriş kısmında Dede Korkut Kitabı hakkında bilgiler verilmiş ve on iki hikâye Rusça'ya çevrilmiştir.

Azerbaycan'da 1998 yılının Dede Korkut Kitabı'nı anmaya ayrılması kitap üzerinde önemli çalışmaların vücut bulmasını sağlamıştır. Bu tarihten sonra Azerbaycan'da Dede Korkut araştırmalarında büyük bir artış olmuştur. Dede Korkut Kitabı; dil, tarih, din, mitoloji, sosyoloji, psikoloji gibi açılardan incelenmiş, bu çalışmalar neticesinde Dede Korkut Kitabı ile ilgili araştırmacıların başvurabileceği ciddi çalışmalar ortaya konmuştur. Çalışmaların önemli bir kısmı Kitap'ın nüshaları, bu nüshaların okunması, dil özellikleri, şekil özellikleri, yer ve şahıs isimleri vb. üzerinde yoğunlaşırken bir kısmı da hikâyelerdeki düşünce yapısı ve hayat anlayışı ve davranış kalıpları üzerinde değerlendirmeler yapmıştır.

SÜLÂLE ADLARI

Ercan Alkaya*

ÜLKÜ ÖNAL, ARDANUÇ VE ÇEVRESİNDE SÜLÂLE ADLARI, Matsa Basımevi, 1. Baskı, Ankara 2006, 128 s.

Yer adları coğrafyayı vatan yapan en önemli unsurlardır. Bir coğrafyada bulunan kişi adları, soyadları ve sülâle adları da o coğrafyanın tapusunu elinde bulunduran insanların kimlik belgesi niteliğini taşır.

Ad, insanlar için, milletler için var olmanın ilk belgesidir. Ad almak, kişi için bireysel ve millî anlamda resmen varlık bulmanın simgesidir. Bir milletin, yaşayışı, inançları, kültürel değerleri adlarına da yansıtıldığından ad ve ad verme incelemeye değer bir konudur.

Özel adlarla ilgilenen bilim dalına adbilim (onomastique) adı verilmektedir. Adbilimin kişi adlarıyla ilgili alt dallarından biri ise kişi adları bilimi (antroponim) olarak adlandırılmaktadır. Kişi adları bilimi içerisine göbek adı, ad, soyadı, takma adlar, sülâle adları, sanlar gibi ad türleri girmektedir.

Kişi adları bilimi adların, filoloji, dilbilim, kültür tarihi ve halkbilimle olan ilişkisini araştırıp ortaya koymaya çalışır. Bir insana verilen ad (göbek adı, ad, soyadı, takma adlar ve sanlar) bir milletin kültürüyle çok sıkı ilişkili bulunmakta öte yandan, adın insan için taşıdığı

*Yrd. Doç. Dr. Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü.

değere de ışık tutmaktadır. Bundan dolayı ünlü adbilimci Adolf Bach “bir milletin ad hazinesi, onun geçmişteki ve bugünkü zihinsel-ruhsal durumunun anlaımıdır” der.

Soyadlarının işlevlerinden biri, benzer isimleri birbirinden ayırmaktır. Oysa birçok yerde, özellikle köylerde, soyadlarının bu işlevinden hemen hemen hiç faydalanılmaz. Çünkü insanların isimlerinin önüne veya ardına eklenen lakaplardan başka isimlerin önüne getirilen sülâle adları soyadlarının görevini yüklenmiş durumdadır. Bu sülâle adları sülâlelerin soyadlarıyla çoğu zaman bir benzerlik göstermez. Bunun sebebi sülâle adının soyadı kanunundan önce kullanılmasıdır. Dolayısıyla sülâle adları çoğu zaman kişinin bir yörede tanınmasını sağlayan en önemli unsurdur.

Köydeki sülâle isimleri daha ziyade, o sülâlenin bilinen en yaşlı erkeğinin adından kaynaklanmaktadır. Bunun sonucunda köyde biri resmî diğeri gayr-i resmî olmak üzere iki soyadı oluşmuştur. Resmî işlerde mecburen nüfus kaydında yazan soyadı kullanılırken günlük hayatta köylünün itibar ettiği soyadı gayr-i resmî olanıdır. Dolayısıyla sülâle adları bir bakıma insanı geçmişe, atalarına bağlayan en önemli köprülerdendir.

Ülkü ÖNAL'ın hazırlamış olduğu “Ardanuç ve Çevresinde Sülâle Adları” adlı eser de Ardanuç kökenli olan ama zamanla başka yörelere dağılan bu yöre insanlarını birbirlerinden haberdar etmek maksadıyla hazırlanmıştır. M.Ö. 750’li yıllardan itibaren Urartular çağında tarihî kayıtlarda adı geçmeye başlayan Ardanuç, 2800 yıllık tarihî süreç içinde önemli bir yerleşim alanı olarak çeşitli milletler tarafından el değiştirmiş bir coğrafyadır. Daha önceleri Urartular, Kimmerler, İskitler, Oğuzlar, Bizanslılar, Sasaniler, Araplar, Hazarlar, Selçuklular, Moğollar, Karakoyunlular,

Akkoyunlular gibi çoğunluğu Türk olan unsurlar arasında el değiştiren bu yöre, İstanbul’un fethinden sonra günümüze kadar kesintisiz olarak bir Türk yurdu olma özelliğini korumuştur.

Yalnız, 93 harbi de denilen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı sonucu imzalanan Yeşilköy (Ayastefanos) anlaşması ve daha sonra imzalanan Berlin anlaşması ile Elviye-i Selase (üç liva) diye adlandırılan Kars, Ardahan ve Batum livaları Ruslara bırakılır. Ardanuç da bu anlaşmaya göre Ruslara bırakılan yerler arasındadır. Rus esareti altında yaşamak istemeyen bölge halkının bir kısmı 93 muhaciri olarak Anadolu’nun çeşitli yerlerine yerleştirilir. Gerçi, daha sonra bölgedeki Gürcü kuvvetlerinin çekilmesiyle 26 Şubat 1921’de bölgede Türk idaresi kurulur ve Artvin yöresi tekrar anavatana dâhil edilir. Ancak 93 harbi ve sonrasında Artvin, Ardanuç ve bağlı yörelerde yaşayan Türk unsur, Türkiye’nin çeşitli yörelerine dağılmış olur.

İnsanın doğduğu topraklardan ayrı düşmesi/düşürülmesi haliyle bağlı olduğu yöreye ve yöre insanlarına olan bağlılığını ve özlemini daha da çok artırır. Yazarın bu kitabı yazma arzusunu ortaya çıkaran asıl sebep de budur. Eserin “Ön söz”ünde bu durumu “Anadolu’da Artvin muhacirlerinin kurduğu otuz kadar köy tespit ettim. Yüz yirmi yedi yıllık ayrılığa rağmen aynı ağız özellikleriyle konuşmalarını muhafaza etmişler. Dışarıdan kız almayarak kültürlerini korumaya çalışmışlar. Başka illerde de Artvin muhacirleri var. Tanıştıklarımın birçoğu köklerini bulmak istiyordu ama sülâle isimlerini bilmedikleri için bulamıyorlardı.

Sülâle isimlerini bilebilirsek, muhacirlerin Artvin’le bağlarını ortaya çıkarabiliriz diye düşünüyorum. (s. 7)” şeklinde açıklayan Ülkü Önal böylece bu kitabı

oluşturma sebebini de ortaya koymuş oluyor.

Ardanuç Ve Çevresinde Sülâle Adları adlı eser 128 sayfadır. Yazarın “özgeçmiş”i (s. 4) ve “İçindekiler” (s. 6)’den sonra “Önsöz” (s. 7-13) bölümü yer alıyor. “Önsöz”de yazar, kitabı yazma sebebini belirttikten sonra aslında sülâle isimleriyle ilgili çalışmalarına 15 yıl önce başladığını daha sonra yarım bıraktığını ve Mehmet Bilgin’in isteğiyle kitabı tamamladığını söylüyor (s. 8). Tam bir Artvin sevdalısı olan Ülkü Önal ilerleyen sayfalarda Artvin’in kalkınması ve layık olduğu konuma gelmesi için de önerilerini ortaya koyuyor (s. 10-12).

“Önsöz”den sonra 14. sayfada Doç. Dr. İbrahim Tellioglu’nun ve 15-16. sayfalarda Hasan Mercan’ın, Ülkü Önal’ın daha önceki eserlerine yönelik olarak yapmış oldukları değerlendirmeleri yer almaktadır. Kitabın 17 ilâ 30. sayfalarında “Ardanuç Tarihi” (s. 17-30) ve “Ardanuç’un Coğrafyası” (s. 30) başlıklı iki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerin “Ardanuç Tarihi” başlıklı bölümü Mehmet Bilgin tarafından hazırlanmış ve ana hatlarıyla Ardanuç tarihi verilmiştir. “Ardanuç’un Coğrafyası” başlıklı bölümde ise kısaca Ardanuç’un bugünkü coğrafi konumu anlatılmıştır.

Kitabın asıl kısmı “Ardanuç ve Çevresinde Sülâle Adları” (s. 31-125) başlığını taşıyan bölümdür. Yazar öncelikle sülâle adlarının geçtiği köyleri tespit etmiş, bu köylerin bağlı olduğu ilçeleri de belirterek önce o köyde bulunan sülâle ismini, karşısına da o sülâlenin bugün taşıdığı soyadını (ulaşabilmişse) yazmıştır. Kitapta Ardanuç ve Ardanuç’a bağlı 48, Artvin’e bağlı 4, Borçka’ya bağlı 3, Şavşat’a bağlı 16 ve Yusufeli’ye bağlı toplam 80 köyden, 956 sülâle adı tespit edilmiştir. Yazar kitabı hazırlarken herhangi bir yazılı kaynağa başvurmamış, kaynak

kişilerle yüz yüze görüşerek eseri meydana getirmiştir. Kitap içerisinde sayfa sonunda kaynak kişilerin adları verilmiştir. Yazar ayrıca, bu çalışmanın tamamlanmamış olduğunu, kendisine ulaşıldığı takdirde kitabın diğer baskılarında yeni eklemeler yapabileceğini ve gerekli düzeltmelerin olabileceğini de belirtmektedir (s. 8).

Eserin çeşitli sayfalarında geçen sülâle adlarından “Kişigil, Karahan, Hunılar, Çepniğil, Karaçgil, Parsuklar, Kılıçoğulları, Apagil, Temuroğulları, Kaçurlar, Türkmanlar, Yeniçeriler, Telligil” vb. gibileri yörenin Türklüğünü haykıran ve tapusunu elimize veren kayıtlardır.

Kitabın sonunda Ülkü Önal’ın çeşitli dergilerde yayımlanmış yazılarının kün-yeleri (s. 126-127) ve daha önce yazmış olduğu üç kitabının kapak resimleri (s. 128) yer almaktadır.

Ardanuç-Ahıska Masalları ve Halk Hikâyeleri, Kartallar Padişahı Ardanuç Halk Masalları I, Ardanuç-Ahıska Mânileri ve Türküleri adlı kitapları ve 50’nin üzerinde olan yazılarıyla tanıdığımız araştırmacı-yazar Ülkü Önal, “Ardanuç ve Çevresinde Sülâle Adları” adlı bu çalışmasıyla doğmuş olduğu topraklara vefa borcunu ödemeye devam etmiş ve bu çalışmasıyla “Kişi adları bilimi (antroponim)”nin ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. İnsanın; keşke herkes Ülkü Önal gibi böyle değerli çalışmalara imza atsa ve coğrafyayı vatanlaşırana vefa borcunu ödese diyese geliyor. Ülkü Önal’ı bu değerli çalışmasından dolayı kutluyor bu ve benzeri çalışmalarının devamını bekliyoruz.
